Luonnonvarakeskus

LUKE/3127/00.00.02.00/2026

25.9.2026

Asia: HE 84/2026 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vesilain muuttamisesta, ti 29.9.2026 klo 10.00

Eduskunta
Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta

Asiantuntijalausunnon esittäjä: Pauliina Louhi

Luken asiantuntijalausunto

1 Johdanto

Maa- ja metsätalousvaliokunta on pyytänyt Luonnonvarakeskuksen asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä laiksi vesilain muuttamisesta (HE 84/2026 vp), jossa ehdotetaan säädettäväksi mahdollisuudesta määrätä kalatalousvelvoite, kalatalousmaksu tai niiden yhdistelmä sellaisille vesivoimalaitoksille, joiden lupiin ei nykyisin sisälly kalatalousmääräyksiä (ns. nollavelvoitelaitokset). Luonnonvarakeskus keskittyy lausunnossa oman toimialansa asioihin tarkastellen esitystä erityisesti vaelluskalojen, virtavesiekosysteemien sekä jokiverkostojen ekologisen kytkeytyneisyyden näkökulmasta. Lausunto ei ota yksityiskohtaisesti kantaa valtiosääntöoikeudellisiin, omaisuudensuojaa koskeviin tai energiajärjestelmän toimintaan liittyviin kysymyksiin, vaan keskittyy esityksen ekologiseen vaikuttavuuteen ja sen merkitykseen vaelluskalakantojen palauttamisessa.

Luonnonvarakeskus pitää esityksen tavoitetta tarpeellisena ja kannatettavana. Voimassa oleva sääntely on tarjonnut vain rajalliset ja käytännössä erittäin vaikeasti sovellettavat mahdollisuudet lisätä kalatalousmääräyksiä sellaisiin vanhoihin vesivoimalupiin, joihin niitä ei alun perin ole sisältynyt. Esitys korjaa tätä tunnistettua sääntelyvajetta. Samalla esityksen käytännön vaikuttavuus riippuu merkittävästi siitä, millä tavoin uusia säännöksiä sovelletaan ja kuinka nopeasti niitä voidaan toimeenpanna.

2 Lausunto

1) Lakimuutos on tarpeellinen, mutta toimeenpano uhkaa jäädä hitaaksi
Lakimuutos tukee vesipuitedirektiivin toimeenpanoa, kansallisten vaelluskalastrategioiden tavoitteiden saavuttamista sekä EU:n ennallistamisasetuksen toimeenpanoa. Näistä tavoitteista huolimatta uudistuksen käytännön vaikutukset riippuvat ratkaisevasti toimeenpanon laajuudesta ja nopeudesta.

Hallituksen esityksessä nollavelvoitelaitoksia arvioidaan olevan vähintään 141, mahdollisesti enemmän, kun taas vuosittain vireille tulevien asioiden määräksi arvioidaan 3–4. Jos toimeenpano jäisi tälle tasolle, lupien ajantasaistaminen etenisi useiden vuosikymmenten aikana. Vaikuttavuuden kannalta on perusteltua kohdistaa toimenpiteitä ensisijaisesti kohteisiin, joissa voidaan saavuttaa merkittäviä hyötyjä vaelluskalojen lisääntymisalueiden saavutettavuudessa ja jokiverkostojen ekologisessa kytkeytyneisyydessä.

Luonnonvarakeskus katsoo, että esityksen toimeenpano edellyttää riittävien viranomaisresurssien varmistamista lupien ajantasaistamisprosessin nopeuttamiseksi sekä läpinäkyviä priorisointiperusteita.

2) Kalojen luontaisen elinkierron palauttaminen tulee asettaa kalatalousvelvoitteen ensisijaiseksi ekologiseksi tavoitteeksi
Hallituksen esityksen perusteluissa tunnistetaan, että vaelluskalojen luontainen elinkierto edellyttää nousua lisääntymisalueille, alasvaellusta syönnösalueille sekä lisääntymiseen ja poikastuotantoon soveltuvia elinympäristöjä. Tavoite ei kuitenkaan ilmene samalla painoarvolla ehdotetusta 21 a §:stä, eikä pykälässä aseteta vaellusyhteyden ja luontaisen lisääntymisen palauttamista ensisijaiseksi suhteessa istutuksiin tai kalatalousmaksuun.
Vaelluskalakantojen pitkäaikainen elpyminen edellyttää toimivaa yhteyttä lisääntymis-, poikastuotanto- ja syönnösalueiden välillä. Vaellusyhteyden tulee kattaa ylösvaelluksen lisäksi turvallinen alasvaellus ilman merkittävää viivettä. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös useiden vaellusesteiden kumulatiivinen vaikutus kalojen selviytymiseen koko vaellusreitillä.

Istutukset voivat perustelluissa tilanteissa tukea kannan säilyttämistä, palauttamista tai tilapäistä vahvistamista. Ne eivät kuitenkaan poista vaellusestettä eivätkä korvaa vaelluskalojen toimivaa elinkiertoa. Lisäksi pitkäaikaisia istutuksia arvioitaessa tulee ottaa huomioon viljelykannan alkuperä, geneettinen monimuotoisuus, paikallinen sopeutuminen ja viljelykalojen lisääntymismenestys luonnossa. Myös esityksen perusteluissa todetaan kalataloudellisten toimien painopisteen siirtyneen istutuksista luontaisen elinkierron mahdollistaviin toimiin. Toimiva kytkeytyneisyys voi ylläpitää osapopulaatioiden välistä geenivaihtoa ja vähentää pienten osapopulaatioiden eristymistä.

Luonnonvarakeskus katsookin, että kalatalousvelvoitteen, kalatalousmaksun tai niiden yhdistelmän valinnassa tulee ensisijaisesti painottaa toimenpiteitä, jotka palauttavat toimivan nousu- ja alasvaelluksen ja tukevat luontaista lisääntymistä. Luonnonvarakeskus ehdottaa tämän ensisijaisuuden täsmentämistä 21 a §:ssä.

3) Vaikuttavuus edellyttää jokiverkoston kytkeytyneisyyden palauttamista
Esitys painottuu yksittäisen laitoksen tarkasteluun, mutta vaelluskalojen näkökulmasta toimenpiteiden kohdentamisessa tulisi arvioida koko vaellusreittiä ja saavutettavaa ekologista hyötyä. Yksittäinen kalatie ei ole tavoite sinänsä, vaan se on keino palauttaa yhteys lisääntymis-, poikastuotanto- ja syönnösalueiden välille.

Monet nollavelvoitelaitokset ovat pieniä vesivoimalaitoksia, joiden merkitys kansalliselle sähköntuotannolle on rajallinen. Useissa kohteissa niiden aiheuttama ekologinen pullonkaula voi kuitenkin olla huomattava. Kohteet tulisikin priorisoida siten, että toimenpiteillä voidaan palauttaa ekologinen yhteys kokonaisissa jokiverkostoissa eikä vain ohittaa yksittäisiä laitoksia. Samassa yhteydessä olisi perusteltua arvioida myös kalatalousmaksujen alueellista kohdentamista.

Luonnonvarakeskus pitää tärkeänä, että vaikutusaluetta tulkitaan vaelluskalojen elinkierto ja vaellusreittikokonaisuus huomioon ottaen. Jos toimenpide ei ole ekologisesti tarkoituksenmukainen haitan välittömässä syntypaikassa, maksu tulisi voida kohdentaa saman vaikutus- ja vaellusreittikokonaisuuden sisällä kohteeseen, jossa sillä saavutetaan suurempi lisähyöty.

4) Ympäristövirtaamat tulisi sisällyttää osaksi kalatalousvelvoitteiden arviointia
Kalatalousvelvoitteen sisältöä arvioitaessa tulee tapauskohtaisesti turvata

velvoitteen ekologisen toimivuuden edellyttämä virtaama. Tällainen voi olla esimerkiksi kalatien houkutusvirtaama, luonnonmukaisen ohitusuoman virtaama, alasvaellusreitin toiminnan edellyttämä vesimäärä tai voimalaitoksen vaikutuksesta vähävetiseksi jäävän uoman kalaston elinkierron kannalta tarpeellinen virtaama. Monissa kohteissa suurin ekologinen hyöty saavutetaan yhdistämällä vaellusesteiden poistaminen tai luonnonmukaiset ohitusuomat riittäviin ympäristövirtaamiin. Mikäli virtaama jää liian vähäiseksi, kalankulku, lisääntyminen ja poikasten kasvuolosuhteet voivat edelleen rajoittua merkittävästi. Laajempi ekologisen ympäristövirtaaman määrittäminen voi edellyttää myös muita vesilain ja vesienhoidon menettelyjä kuin 21 a §:n mukaista kalatalousvelvoitetta.

Luonnonvarakeskus katsoo välttämättömäksi, että kalatalousvelvoitetta määrättäessä turvataan tapauskohtaisesti velvoitteen ekologisen toimivuuden ja vaelluskalojen luontaisen elinkierron edellyttämä virtaama.

5) Kohtuullisuussääntelyllä on ratkaiseva merkitys lain vaikuttavuudelle
Esityksen mukaan velvoitteen kustannuksia arvioitaisiin suhteessa saavutettavaan hyötyyn sekä laitoksesta odotettavissa olevaan taloudelliseen hyötyyn. Tällä arvioinnilla on keskeinen vaikutus siihen, missä määrin uusia kalatalousvelvoitteita voidaan käytännössä määrätä. Avoin kohtuullisuuskriteeri saattaa johtaa tilanteisiin, joissa vaikuttavia kalankulkuratkaisuja pidetään kohtuuttomina erityisesti pienissä vesivoimakohteissa, jolloin lain tavoitteet vaelluskalakantojen palauttamisesta toteutuvat vain osittain ja heikosti.

Luonnonvarakeskus korostaa, että kohtuullisuusarvioinnissa saavutettavana hyötynä tulee pitää kalakannalle syntyvää ekologista hyötyä, mukaan lukien uhanalaisen kannan luontaisen elinkierron palautumisen edellytykset. Sääntelyn ei tulisi johtaa tilanteeseen, jossa pitkään ilman velvoitteita toimineet laitokset päätyvät taloudellisesti edullisempaan asemaan kuin laitokset, joihin kalatalousvelvoitteita on jo aiemmin kohdistettu. Sääntelyn on mahdollistettava luontaisen elinkierron palauttaminen myös silloin, kun tavoitteen saavuttaminen edellyttää luvanhaltijalta taloudellisesti merkittäviä mutta ekologisesti perusteltuja toimia.

6) Kalatalousvelvoitteen tulee tarvittaessa sisältää ekologisen vaikuttavuuden seuranta
Kalatalousvelvoitteen tulee tarvittaessa sisältää ekologisen vaikuttavuuden seuranta sekä mahdollisuus tarkistaa toteutusta seurantatulosten perusteella. Seurannan ei tule rajoittua rakenteen toteuttamiseen tai kalatien käyttökunnossa pysymiseen, vaan sen tulee kohdistua velvoitteen tavoitteeseen. Kohdekohtaisia mittareita voivat olla esimerkiksi kalatien löydettävyys ja läpäisytehokkuus, vaellusviive, alasvaelluskuolleisuus, kutualueille pääsevien kalojen määrä, luontainen lisääntymistulos sekä poikas- tai smolttituotanto tai näiden mittareiden yhdistelmiä.

Luonnonvarakeskus pitää tärkeänä, että kalatalousvelvoitteeseen sisällytetään tarvittaessa velvoitteen tavoitteen saavuttamista mittaava ekologinen seuranta sekä mahdollisuus tarkistaa velvoitteen toteutusta seurantatulosten perusteella sen vaikuttavuuden parantamiseksi.

3 Lausunnon tiivistelmä

Luonnonvarakeskus pitää hallituksen esitystä HE 84/2026 vp tarpeellisena ja kannatettavana uudistuksena. Sen ekologinen vaikuttavuus riippuu kuitenkin olennaisesti toimeenpanon nopeudesta, riittävistä viranomaisresursseista ja läpinäkyvistä priorisointiperusteista. Toimenpiteet tulee kohdentaa ensisijaisesti kohteisiin, joissa voidaan saavuttaa suurin hyöty vaelluskalakantojen elpymiselle ja koko vaellusreitin ekologiselle kytkeytyneisyydelle. Kalatalousvelvoitteiden ensisijaisena ekologisena tavoitteena tulee olla vaelluskalojen luontaisen elinkierron palauttaminen, mukaan lukien toimiva nousu- ja alasvaellus sekä luontainen lisääntyminen. Istutukset voivat parhaimmillaan vain tukea kalakantojen säilyttämistä ja palauttamista, mutta ne eivät korvaa toimivaa elinkiertoa. Velvoitteiden ja kalatalousmaksujen kohdentamisessa tulee tarkastella yksittäisen laitoksen sijasta koko vaellusreittiä, turvata toimenpiteiden ekologisen toimivuuden edellyttämä virtaama ja antaa kohtuullisuusarvioinnissa riittävä paino saavutettavalle ekologiselle hyödylle. Sääntelyn on mahdollistettava luontaisen elinkierron palauttaminen myös silloin, kun tavoitteen saavuttaminen edellyttää luvanhaltijalta taloudellisesti merkittäviä mutta ekologisesti perusteltuja toimia. Tuloksellisuutta tulee lisäksi seurata ekologisin mittarein ja toteutusta tarkistaa tarvittaessa seurantatulosten perusteella.

Sirpa Thessler

Johtaja, Luonnonvarat

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 25.09.2026 klo 13:37:21.

Asiantuntijalausunnon valmistelijat:
Pauliina Louhi
Pauliina Louhi, Pauliina Louhi, Saija Koljonen

Liitteet:

Tiedoksi: